

Ernst Bloch – Francesc Abad. Correspondències. Enzo Traverso

És alhora refrescant i saludable redescobrir Ernst Bloch, el filòsof de la utopia, en l'època més anti-utòpica que la humanitat ha conegut mai des del començament de la modernitat. Per l'autor de *El principi d'esperança* el somni d'un món millor sorgeix de les tensions pròpies d'un món "no-sincrònic", en el qual les seves variades i, a vegades oposades, temporalitats, pertanyen a les diferents eres que coexisteixen en un mateix espai social. Des del seu punt de vista, aquesta estructura heterogènia del temps històric – que anomena *Ungleichzeitigkeit* – és l'origen del pensament i de la imaginació utòpica, en les quals passat i futur es fusionen per inventar noves configuracions intel·lectuals i estètiques. No obstant, a l'era de la globalització hem oblidat tota "no-contemporaneïtat"; s'ha aniquilat qualsevol conflicte entre el passat i el futur, ambdós han quedat absorbits en l'etern present del consumisme i la universal reificació de les relacions humanes. El neoliberalisme no permet cap somni col·lectiu d'emancipació; tan sols admet la "privatització" de les utopies en un món basat en l'individualisme i la competició. El temps corre tan ràpid com els valors de la borsa, però aquest manca, si ens servim dels termes de Reinhart Koselleck, d' "estructura pronòstica". És el temps del dilatat, extens i il·limitat present; el temps "homogeni i buit" del segle XXI, en el qual el no-res espiritual s'omple amb el ballet espasmòdic de les mercaderies. La imaginació utòpica – somiar un món diferent – contradiu violentament l'habitus antropològic del homo economicus neoliberal.

Per aquest motiu, redescobrir Ernst Bloch requereix l'esperit intempestiu d'un creador que no es mantingui en la brillant façana de la nostra contemporaneïtat; d'un artista que treballi principalment en l'excavació del passat en tant que inexhaurible reserva d'experiències, idees i objectes que testimonien la recerca d'un futur alliberat: empremtes, evidències, traces (*Spuren*) dels somnis col·lectius, "imatges del desig" (*Wunschbilder*) que representen una comunitat lliure i igualitària d'éssers humans. Els tres volums de *El principi d'esperança*, que constitueixen una impressionant enciclopèdia d'utopies des de l'antiguitat fins al segle XX, manquen paradoxalment de la predicció d'un món futur. Es tracta més aviat d'una investigació històrica sobre els nostres "futurs passats", un inventari crític dels innumerables camins que la gent ha imaginat o "anticipat" al llarg de les èpoques. Aquest viatge dialèctic cap al passat mirant al futur converteix Bloch en una espècie d'arqueòleg que, desplegant una increïble erudició, detecta pacientment i compona de nou els "sognis diürns" dels nostres avantpassats: exposicions, cirques, balls, viatges, novel·les, folklores, contes, poemes, pintures, òperes, cançons populars, pel·lícules... Bloch analitza les utopies inscrites en tot l'espectre del coneixement humà, des de la medicina a l'arquitectura passant per l'estètica i la tecnologia. Tanmateix, aquest col·leccionista està lluny de ser un humanista ingenu. En cap cas creu en el progrés automàtic ni en la idealització dels resultats científics. De fet, ni tan sols proposa una simple classificació de les utopies, com sovint creiem, distingint-les entre tècniques, geogràfiques, socials o polítiques, sinó que la seva reconstrucció històrica és ja una selecció empàtica i una crítica analítica. Per un costat, tracta una "corrent freda" de les utopies que prefiguren un ordre jeràrquic, autoritari i opressiu, tals com la República de Plató, el "Nouvel Ordre Industriel" de Saint-Simon i la "Icària" d'Étienne Cabet, l'aterridor microcosmos pre-totalitari; per altra banda, la "corrent calenta" de les utopies llibertàries i comunistes representades per Thomas More, Charles Fourier i Karl Marx: l'humanista més inspirat del Renaixement;

l'inventor dels Falansteris, terrenys on es desenvolupa una coexistència harmoniosa entre la natura i la tècnica; i el pensador de l'emancipació humana a través de la lluita de classes. Al segle vint, l'època apocalíptica de les guerres i les revolucions, les utopies van esdevenir alhora concretes i possibles, i van abandonar el seu caràcter previ de fantasia abstracta. Al final de la Gran Guerra, quan Bloch escriu *L'esperit de la utopia*, anotà la revolució al calendari; entre 1930 i 1950, va creure en el Soviet comunista; després de 1956, va dirigir la seva esperança en la generació revoltada. Des del seu punt de vista, el marxisme era més una utopia que no pas una "ciència", ja que acomplí — secularitzant-les — les aspiracions redemptores que durant segles prengueren cos en els moviments religiosos, des del judaisme messiànic al cristianisme mil·lenarista. Realitzant l'esperança secular de la societat sense classes, conclou, el marxisme és una forma de "ateisme religiós".

Era inevitable que, després de dos dècades de diàleg conceptual i estètic amb el treball de Walter Benjamin, Francesc Abad s'acabés trobant amb la figura d'Ernst Bloch. El seu art conceptual estableix una relació fructífera i simbiòtica entre tots dos, i esdevé una intersecció estètica de la visió benjaminiana de la història i la definició blochtiana d'utopia. No es tracta en cap cas d'un aspecte ocult del seu treball, sinó més aviat d'una xarxa conscient d'afinitats electives. Napas, la seva darrera publicació sobre els artefactes fets per teixir i tramar fibres naturals o sintètica a les fàbriques de Terrassa, explora els terrenys perduts del treball artesanal, de l'arquitectura industrial, de les creacions humanes, de la lluita de classes i de les experiències personals. Les imatges i els materials construeixen un paisatge de l'univers social i humà actualment devorat pel capitalisme global, però aquests terrenys de la memòria transmeten les esperances i la imaginació utòpica d'un món social que ja no existeix. L'excavació arqueològica que realitza Francesc Abad coincideix amb les lluites contra el temps amnèsic i anti-utòpic de la globalització. De fet, la definició d'utopia d'Ernst Bloch, en tant que "el no-encara-conscient" i el "no-encara-realitzat", encaixa perfectament amb el treball de Francesc Abad. Ambdós parteixen del reconeixement que "allò autèntic en l'home i el món és potència, és espera; viu en la por del fracàs, viu en l'esperança del triomf".